

ПОЛОВИТЕ СТЕРЕОТИПИ И НАГЛАСИ В ОБРАЗОВАНИЕТО: ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА В РУМЪНИЯ

Олга Стоянова-Енчева*

GENDER STEREOTYPES AND ATTITUDES IN EDUCATION: OVERCOMING CHALLENGES IN ROMANIA

DOI:10.54664/DKRQ8150

Olga Stoyanova-Encheva

Abstract. *This study examines the influence of gender stereotypes and attitudes on educational outcomes in Romania, highlighting the persistent challenges and potential strategies for advancing gender equality in schools. Despite significant progress in other domains, Romanian educational institutions remain affected by deeply rooted gender biases that impact both students' academic achievements and personal development. The research underscores that these stereotypes shape not only students' self-concepts and ambitions but also affect teacher expectations and instructional methods. To address these issues, the study recommends a multifaceted approach that includes revising curricula, adopting inclusive pedagogical practices, and launching public awareness campaigns to address and transform entrenched gender biases.*

Keywords: *gender equality, stereotypes, attitudes, education, Romania*

Равенството между половете е основополагащ принцип за изграждането на справедливо и проспериращо общество. В рамките на Европейския съюз (ЕС) възходящата конвергенция в областта на равенството между половете описва тенденцията за увеличаване на равноправието между жените и мъжете, съ-

* **Олга Стоянова-Енчева** – гл. ас. д-р, катедра „Национална сигурност и политически науки“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, e-mail: o.stoyanova@ts.uni-vt.bg

проводена от намаляване на различията между държавите членки. Това означава, че страните с по-ниски нива на равенство се приближават до тези с по-високи нива, което води до по-малки разлики в рамките на ЕС. Анализът на промените в индекса за равенство между половете показва, че разликите между държавите членки намаляват през периода 2010–2021 г., а тенденцията за сближаване продължава (EIGE 2023: 2). В същия доклад се посочва, че Румъния напредва в областта на равенството между половете с по-бавни темпове в сравнение с другите държави членки на ЕС. Индексът за равенство между половете в страната показва подобрение, но остава постоянно и значително под средния за ЕС. Прогресът към равенство между половете в Румъния е по-бавен, а разликата между страната и средното равнище за ЕС се увеличава с течение на времето (EIGE 2023: 2).

Във връзка с посочената тенденция Румъния демонстрира своята решимост чрез подписването и ратифицирането на Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените във всички сфери на живота, включително и в образованието. Такава стъпка е от ключово значение за постигането на социална справедливост и икономическо развитие. Равенството между половете в образованието осигурява на момичетата и жените възможности да развият своя пълен потенциал и да допринесат за общественото благосъстояние.

Образователната система в Румъния е динамична и непрекъснато се адаптира към променящите се условия. През вековете тя отразява еволюцията на обществото, политическите режими и технологичния напредък. След края на социалистическия период, образованието преминава през процес на модернизация, включващ адаптиране на учебните програми и методите на преподаване към моделите на западноевропейските страни, както и въвеждане на политики за насърчаване на половото равенство. Тези промени са насочени към подобряване на качеството на образованието и осигуряване на по-добри възможности за учениците и студентите, тъй като „нагласите и отношението към себе си и другите са детерминирани в много по-голяма степен от бъдеще-

то (социалните очаквания и стремежи) и в незначителна степен са ориентирани към миналото и дори настоящето“ (Русева 2006: 203). В контекста на образованието това означава, че учениците и студентите са по-склонни да се мотивират и да постигнат успех, ако забележат, че образованието им дава възможности за успешна кариера и личностно развитие.

Преодоляването на половите стереотипи и нагласи в образованието е ключов елемент за постигане на равнопоставеност между половете в социума. Като член на Европейския съюз Румъния е ангажирана с насърчаването на равенството и борбата с дискриминацията, включително и по отношение на образованието. „От особено значение за развитието на образованието в страните от ЕС (включително Румъния) са Лисабонската стратегия за растеж и заетост от 2000 г. и обновената Лисабонска стратегия от 2005 г., които определят общата линия за развитие на икономика, основана на знанието“ (Димитрова 2021: 6).

Нагласите и стереотипите в румънското общество относно жените и тяхното образование са разнообразни и често противоречиви. От една страна, в Румъния съществува широко разпространено убеждение, че мъжете и жените трябва да имат равни възможности за образование и обучение, което се отразява в политиките и законодателството на страната. Законът за образованието от 2011 г. забранява дискриминацията по пол в образователната сфера и изисква от всички училища да прилагат политики, насърчаващи равенството между половете. Както подчертава И. Маркова, „държавата необходимо се намесва във взаимоотношенията между половете в името на създаване и възпитаване на по-добро поколение“ (Маркова 2024: 17). Тази ангажираност е от съществено значение за преодоляване на стереотипите и осигуряване на равен достъп до образователни възможности за всички ученици независимо от пола им. Румънските усилия представляват важна стъпка напред, но е необходимо продължаващо наблюдение и усъвършенстване на политиките, за да се осигури ефективното прилагане на принципа на равенство във всички аспекти на образователната система.

Въпреки изтъкнатите тенденции, все още съществуват редица отрицателни нагласи и стереотипи, които могат да възпрепятстват пълното равенство между половете в образователната система. В социалните теории полът се разглежда като сложен социален конструкт, който се формира от множество фактори – „семейни роли и родителство, неравенства в образованието, работните места и заплащането и ефектите от медийното представяне на половете“ (Burr 1998: 2). „Ролята и функциите, които всеки член на социума трябва да изпълнява, са до голяма степен предопределени от неговия пол и съответно от очакванията и представите, които обществото има за него“ (Василева 2020: 97). Вследствие на това момчетата и жените често биват насърчавани да се насочват към професионални области, считани за „подходящи“ за тях, като образование, здравеопазване и социални грижи. Тези негативни нагласи могат да ограничат възможностите им за кариерно развитие и да предизвикат неравенство в заплащането, тъй като феминизираните професии често са свързани с полова дискриминация и по-ниско заплащане. „Правилното идентифициране на предмета на скептическата нагласа е от значение за разбирането на самото явление“ (Иванова 2023: 16). В допълнение към негативните нагласи „в много случаи „женствеността“ се свързва с това да бъдеш безвластен, съобразителен и покорен, а „мъжествеността“ – обратно – с упражняването на „власт-над“ и принуждаването на другите да вършат това, което е в твой интерес“ (Марковска 2023: 230). Според Д. Узунова „отношението към жените е резултат от изградената ценностна система на дадено общество“ (Узунова 2020: 44).

Други нагласи, които могат да възпрепятстват половото равенство в образованието, включват:

- вярването, че момчетата са по-добри в математиката и науката, отколкото момчетата, което може да доведе до насърчване на някои момчета да се насочат към други предмети като езици и хуманитарни науки, ограничавайки възможностите им за кариера в области, изискващи силни математически и научни умения като инженерство, медицина и технологии;

- вярването, че момичетата са по-малко способни от момчетата да се справят с предизвикателствата на образованието, което може да доведе до по-ниски очаквания от страна на учителите и родителите и до предоставяне на по-малко възможности за развитие на момичетата;

- вярването, че момичетата са по-склонни да бъдат отговорни за домакинството и грижата за децата, отколкото момчетата. Такава склонност може да доведе до това, че момичетата да имат по-малко време и енергия да се фокусират върху образованието си;

- вярването, че жените трябва да бъдат послушни и покорни, което може да доведе до чувство на несигурност у жените при изразяване на мнението си в класната стая или при участие в активния образователен процес.

Свързаните с половото равенство нагласи и стереотипи могат да имат отрицателно въздействие върху възможностите на момичетата и момчетата да получат качествено образование. За да се преодолеят тези предизвикателства, е необходимо да се работи за промяна на обществените нагласи по отношение на жените и образованието им. Посоченото е възможно да се постигне чрез образование, просвещение и повишаване на осведомеността за проблема.

В допълнение, половите стереотипи и нагласи могат да доведат до насилие над жени и момичета, което може да има пагубно въздействие върху тяхното образование, тъй като е възможно да се стигне до отсъствия от училище, прекъсване на образованието и дори пълен отказ от него.

По данни на Европейския институт за равенство между половете „преди пандемията една от всеки три жени в ЕС е жертва на физическа и/или сексуална агресия от интимен партньор – брой, който до голяма степен е непроменен от години. Оставането у дома, социалната дистанция и ограниченията водят до рязко нарастване на броя на случаите на домашно насилие, тъй като безброй жени и момичета са в капан въкъщи със своите насилници. Пандемията поставя в центъра на вниманието и най-уязви-

мите жени и мъже като например възрастните хора, жени и мъже с увреждания, хора с ниско образование и други“ (Barbieri et al. 2022: 15).

Въз основа на тази информация можем да заключим, че промяната на обществените нагласи по отношение на жените и образованието им е от съществено значение за защитата на техните права и за гарантирането на тяхното равнопоставено участие в образованието.

Ето някои конкретни мерки, които могат да бъдат предприети за подобряване на нагласите в румънското общество по отношение на жените и образованието им:

- включване на повече примери за жени в учебните програми и учебните материали, за да се демонстрира, че жените могат да постигнат успех в разнообразни области на образованието и кариерата;

- организиране на програми за обучение на учители и други образователни специалисти за ефективно справяне с половите стереотипи в образователния процес;

- разработване на национална стратегия за насърчаване на равенството между половете в образованието.

Тези мерки могат да помогнат за създаване на по-справедлива и равнопоставена образователна система, която да предоставя на всички деца, независимо от пола им, възможностите да постигнат пълния си потенциал.

Съвременните социологически изследвания в Румъния показват, че общественото мнение относно равенството между половете и особено по отношение на участието на жените в политическите постове е значително подобро през последните 30 години. Въпреки това, в сравнение с други европейски демокрации, нагласите в страната все още демонстрират устойчивостта на традиционните патриархални структури и разпределение на ролите между половете.

Според изследване на Gender Barometer (Romania 2018) Румъния е изправена пред значителна съпротива срещу политиките за равенство между половете. Даже и референдумът от 2018 г.,

който цели промяна на конституционната дефиниция за семейство, не успява поради недостатъчна избирателна активност и ясно подчертава дълбоката съпротива срещу така наречената „джендър идеология“. Опонентите на референдума и на свързаните с него идеи изразяват опасения, че тези концепции ще доведат до трансформация на децата на Румъния в транссексуални. Дори на нивото на академичен феминизъм учебната дисциплина „Изследвания на пола“ (Gender Studies) да е добре представена и интегрирана в областта на социалните дисциплини, дори нормативната рамка за равенство между половете да е добра и в областта на домашното насилие да е постигнат важен напредък, дори и да функционират редица институции (ANES, CNCD, НПО, Камари на равните възможности в Камарата на депутатите и др.), напредъкът в Румъния в областта на равенството между половете е по-скромен, отколкото в много други страни от ЕС (Grunberg 2019: 7).

В румънските медии (преднамерено или не) фокусът на дебата около закона се измества от проблема за равнопоставеност между половете към LGBTQ обществото и това дава поле за изява на крайно десните партии за популистка реторика и спекулации. Според Кармен Раду от асоциацията FRONT (румънска женска организация) „Сврѣхконсервативното движение в Румъния оспорва приемането на Истанбулската конвенция за предотвратяване и борба с насилието над жени, като се основава на това, че конвенцията е инструмент на т.нар. „джендър идеология“. Те [консерваторите – бел. авт.] активно прокарват програма за анти-аборт („програма за живот“), която успешно успява да проникне в болниците, където много лекари сега отказват да извършват иначе законни аборти, като се позовават на морални основания и по този начин оставят много региони без реален достъп до процедурата. Чрез религиозни консултации за женитби активно се оказва натиск върху жени от по-малките общности да останат в жестоките си бракове и да отхвърлят обвинението срещу агресорите си. В допълнение се опитват да прокарат религиозни личности както в политическата сфера, така и на влиятелни по-

зиции, пример за това е Националният съвет за борба с дискриминацията“ (Turp-Balazs 2020). Тази тенденция продължава и ярко се откроява в най-новата цел на румънските консерватори – премахването на половото образование. К. Раду допълва, че „освен тежкото неразбиране и мистично изкривяване на научния подход към пола, законът има за цел да държи училищата под строгия контрол на религиозните, ултраконсервативните ръце. Това не само означава, че изключително важни теми като равенството между половете, стереотипите и насилието между половете вече няма да се допускат в училищата или университетите, но и че съществуването на всякакви несъответстващи на пола мисли, странни и транслични идентичности ще бъдат сериозно застрашени и подложени на още повече насилие“ (Turp-Balazs 2020). М. Мирою (преподавателка в Националното училище по политически науки) изразява дори по-силна позиция. Според нея законодателите се стремят да наложат ултраконсервативен дневен ред на цялото общество, а не само да извършат посегателство срещу университетската автономия (Свободна Европа 2020).

В. Александреску поставя проблема в световен мащаб и заявява, че поправката в закона противоречи на задълженията на Румъния по Конвенцията на ООН за правата на детето, както и на конвенцията срещу домашното насилие. Той дава и пример за това докъде може да стигнат забрани като тази, която е вече гласувана: „Момчетата ще бъдат подканяни да играят с кукли, да плетат и да приемат настояването на момчетата. В крайна сметка ще се върнем към схващането, че естеството на „слабия пол“ е да бъде доминиран от „силния пол“, а изнасилването ще се разглежда само като преувеличение на едни „естествени“ нагласи” (Свободна Европа 2020). Според А. Маица (председателка на румънското НПО Mame pentru Mame/ Mothers for Mothers) една от основните причини законът да бъде приет е, че „движението за правата на жените в Румъния е доста младо и няма широка подкрепа, каквато такива движения имат в други държави“ (Turp-Balazs 2020).

Непосредствено преди гласуването на изменението на Закона за образованието (на 03.06.2020 г.) румънският парламент с поправка отменя и задължителното „сексуално образование“ в училищата поради силния натиск от румънската православна църква, която нарича закона „нападение срещу невинността на детето“. Решението на парламента идва два месеца по-късно, когато училищата са задължени със законова норма да предлагат сексуално образование на децата поне веднъж на шест месеца. Предходната версия на закона задължава училищата „систематично да внедряват поне веднъж на всеки семестър образователни програми за живот, включително сексуално образование за деца, за предотвратяване разпространението на полово предавани болести и за бременност при непълнолетни“ (Barbera 2020). Според статистическата агенция на ЕС Евростат Румъния и България имат най-висок дял на случаи на първо раждане при майки на възраст под 20 години в целия ЕС, като в България са регистрирани 12,5% от общите раждания на първи деца през 2017 г., а в Румъния – 12,1% (Eurostat 2019). Всички тези законодателни промени и широкият обществен отзвук вследствие на тях показват, че в Румъния все още има редица неразрешени проблеми, засягащи предимно жените.

Изместването на политическата и журналистическата реторика от проблема за равнопоставеност към LGBTQ общността и религията ясно индикира, че той няма да бъде разрешен в обозримо бъдеще, тъй като „заболяването на днешната политика се разпространява и върху медиите, които обслужват политиците и корпорациите“ (Бузова 2022: 120). За да се постигне реално, а не номинално полово равенство, е необходимо да се приемат както нови законодателни мерки, така и да се продължи полагането на усилия за премахването на половите стереотипи в румънското общество. Колкото и да подчертават балканските страни, че дискриминация по пол отсъства, европейските и националните статистически проучвания ясно показват, че тематика е все още болезнено актуална.

В заключение може да се обобщи, че половите стереотипи и нагласи в образованието представляват значителни предизвикателства за равенството между половете в Румъния. Въпреки че страната е направила важни стъпки в посока на законодателна и институционална подкрепа за равенство, все още съществуват дълбоко вкоренени предразсъдъци, които възпрепятстват пълното постигане на тази цел. Въпреки отбелязаният напредък в академичния феминизъм и социалните политики е необходимо да се продължат усилията за преодоляване на дълбоките стереотипи и предразсъдъци. Само чрез интегриран и последователен подход, включващ както образователни реформи, така и социална трансформация, Румъния ще може да изгради справедлива и равнопоставена образователна система, която да предоставя на всички ученици, независимо от пола им, равни възможности за постигане на успех и развитие.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Бузова, П. (2022) За боледуващото право и боледуващата политика. – В: Библиотека „Диоген“: „30 години специалност философия във ВТУ“, Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, том 30, кн. 2, с.113-122. DOI: <https://doi.org/10.54664/CYSN6043> // Buzova, P. (2022) Za boleduvashhtoto pravo i boleduvashhtata politika. –V: Biblioteka „Diogen“: „30 godini spetsialnost filosofiya vav VTU“, Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, tom 30, kn. 2, s.113–122. DOI: <https://doi.org/10.54664/CYSN6043>

Василева, К. (2020) Половите стереотипи – същност и влияние върху формирането на езиковата личност. – В: Полова диференциация в академичната среда. Велико Търново: ИТИ, том 2, с. 96–104. // Vasileva, K. (2020) Polovite stereotipi – sashtnost i vliyanie varhu formiraneto na ezikovata lichnost. – V: Polova diferentsiatsiya v akademichnata sreda. Veliko Tarnovo: ITI, tom 2, s. 96–104.

Димитрова, Т. (2021) Национална политика в контексте европейских стандартов в области профессионального обучения. –В: Международный научный журнал „Научные горизонты“, № 6(46) 2021 с.

5–11. // Dimitrova, T. (2021) Natsionalnaya politika v kontekste evropeyskikh standartov v oblasti professionalnogo obucheniye. – V: Mezhdunarodny nauchny zhurnal “Nauchne gorizont”, № 6(46) 2021 s. 5–11.

Иванова, А. (2023) Скептицизмът към науката – факторите ирационалност и незнание. – В: „Етика, наука, образование“. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, бр. 2, с. 14–21. // Ivanova, A. (2023) Skeptitsizmat kam naukata – faktorite iratsionalnost i neznaniye. – V: „Etika, nauka, obrazovaniye“. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, br. 2, s. 14–21.

Маркова, И. (2024) Философстване и възпитание или защо разумът не делегира свобода. – В: „Етика, наука, образование“. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 15–22. // Markova, I. (2024) Filosofstvane i vazpitanie ili zashto razumat ne delegira svoboda. – V: „Etika, nauka, obrazovaniye“. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, s. 15–22.

Марковска, А. (2023) Властовите отношения по полов принцип като предпоставка за между- и вътреполова дискриминация. – В: „Сборник с доклади от научно-практическа конференция, „Насилието в българското семейство“. Велико Търново: Фабер, с. 227–234. // Markovska, A. (2023) Vlastovite otnosheniya po polov printsip kato predpostavka za mezhdu- i vatrepolova diskriminatsiya. – V: „Sbornik s dokladi ot nauchno-prakticheska konferentsiya, „Nasilietyo v balgarskoto semeystvo“. Veliko Tarnovo: Faber, s. 227–234.

Русева, М. (2006) Отношението към себе си и към Другия като част от съвременната културна идентичност на българите. – In: Kulturni i etnički odnosi na Balkanu – mogućnosti regionalne i evropske integracije. / Cultural and Ethnic Relations at the Balkans - Possibilities of Regional and European Integration. Niš: Institut za sociologiju Filozofskog fakulteta u Nišu i Sven, 2006, pp. 199–216. // Ruseva, M. (2006) Otnoshenietyo kam sebe si i kam Drugiya kato chast ot savremennata kulturna identichnost na balgarite. – In: Kulturni i etnički odnosi na Balkanu – mogućnosti regionalne i evropske integracije. / Cultural and Ethnic Relations at the Balkans – Possibilities of Regional and European Integration. Niš: Institut za sociologiju Filozofskog fakulteta u Nišu i Sven, 2006, pp. 199–216.

Свободна Европа (2020) Полиция на мисълта? Как Румъния забрани идеята за джандър идентичност [<https://www.svobodnaevropa.bg/a/30683005.html>, 27.07.2024] // Svobodna Evropa (2020) Politsiya na misalta? Kak Rumaniya zabrani ideyata za dzhendard identichnost [<https://www.svobodnaevropa.bg/a/30683005.html>, 27.07.2024]

Узунова, Д. (2020) Реабилитация на чувствената любов в епохата на Немския романтизъм. – В: Библиотека „Диоген“: „Философията: предизвикателства и перспективи“, Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, том 27, кн. 2, с. 38–47. DOI: <https://doi.org/10.54664/UXOY2772> // Uzunova, D. (2020) Reabilitatsiya na chuvstvenata lyubov v epochata na Nemskiya romantizam. – V: Biblioteka „Diogen“: „Filosofiyata: predizvikatelstva i perspektivi“, Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, tom 27, kn. 2, s. 38-47. DOI: <https://doi.org/10.54664/UXOY2772>

Barbera, M. (2020) Romania Bows to Church, Scraps Mandatory Sex Education. – In: *Balkan Insight*. [<https://balkaninsight.com/2020/06/03/romania-bows-to-church-scraps-mandatory-sex-education/>, 26.07.2024]

Barbieri, D., et al. (2022) Gender Equality Index 2022: The COVID-19 pandemic and care. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Burr, V. (1998) *Gender and social psychology*. London: Routledge
European Institute for Gender Equality (2023) *Gender Equality Index 2023*. Vilnius: European Institute for Gender Equality.

Eurostat (2019) Young and older mothers in the EU. [<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190801-1>, 27.07.2024]

Grunberg, L. (2019) 18 Years: Progress, Stagnation, and Tendencies. – In: *Gender Barometer. Romania 2018*. FILIA Center. [https://centrulfilia.ro/new/wp-content/uploads/2021/01/Gender-Barometer_Introductive-Study-EN.pdf, 26.07.2024]

Turp-Balazs, C. (2020) Romania’s conservatives take an axe to gender equality and sex education. – In: *Emerging Europe*. [<https://emerging-europe.com/news/romaniyas-conservatives-take-an-axe-to-gender-equality-and-sex-education/>, 21.07.2024]